

**การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำนักเรียนร่วมกับแกนนำชุมชน
ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก บ้านแต่ ตำบลแต่ อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ**

อนงค์ลักษณ์ ปราศจาก

นักสาธารณสุขชำนาญการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ้านแต่ อำเภอกุทุมพรพิสัย

บทคัดย่อ

โรคไข้เลือดออกเป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญในพื้นที่บ้านแต่ ตำบลแต่ อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ โดยพบผู้ป่วยต่อเนื่องทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. 2561–2567 และค่าดัชนีความชุกกลุมน้ำยุงลาย (BI) ก่อนการศึกษาอยู่ที่ร้อยละ 41.14 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกระทรวงสาธารณสุขอย่างมีนัยสำคัญ การดำเนินงานควบคุมป้องกันโรคที่ผ่านมามีทั้งพบบุคลากรสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นหลัก ขาดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพในการแก้ปัญหาสุขภาพชุมชน

วัตถุประสงค์ : เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำนักเรียนและแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก และเพื่อศึกษาผลลัพธ์ของการดำเนินงาน ได้แก่ ความรู้ พฤติกรรม ดัชนีความชุกกลุมน้ำยุงลาย และความพึงพอใจต่อการมีส่วนร่วม

วิธีการวิจัย : เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ตามวงจร PAOR ของ Kemmis และ McTaggart ดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม–เมษายน พ.ศ. 2568 ผสมผสานการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) แกนนำนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4–6 โรงเรียนบ้านแต่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน จำนวน 16 คน (2) แกนนำชุมชนประกอบด้วยผู้นำชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล ครู อสม. และหัวหน้าคุ้ม จำนวน 23 คน และ (3) แกนนำครัวเรือน จำนวน 60 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสนทนากลุ่ม แบบประเมินความรู้ 18 ข้อ (CVI = 0.89, KR-21 = 0.78) แบบประเมินพฤติกรรม 16 ข้อ (CVI = 0.86, Cronbach's α = 0.87) แบบประเมินความพึงพอใจ 8 ข้อ (CVI = 0.87, Cronbach's α = 0.76) และแบบสำรวจดัชนีลูกน้ำยุงลาย (HI, CI) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนาและ Paired t-test ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย :

(1) รูปแบบการมีส่วนร่วม: การวิจัยพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม ที่ผ่านกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ (ก) ขั้นวางแผน: การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ศึกษาบริบทชุมชน และร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุปัญหา (ข) ขั้นปฏิบัติการ: จัดตั้ง 4 โครงการย่อย ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ การพัฒนาศักยภาพแกนนำ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และโครงการนักเรียนจิตอาสา โดยแกนนำนักเรียนรับผิดชอบสำรวจลูกน้ำยุงลายในบ้านตนเองและบ้านใกล้เคียงคนละ 5 หลัง สัปดาห์ละ 2 ครั้ง (ค) ขั้นสังเกตการณ์: ติดตามผลและปรับแผนตามสถานการณ์จริง และ (ง) ขั้นสะท้อนผล: ถอดบทเรียนร่วมกันทุกภาคส่วน

(2) ผลลัพธ์ด้านความรู้: กลุ่มแกนนำนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้เพิ่มขึ้นจาก 13.06 เป็น 16.00 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 18 คะแนน) และกลุ่มแกนนำชุมชนเพิ่มขึ้นจาก 15.18 เป็น 16.57 คะแนน ทั้งสองกลุ่มมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$)

(3) ผลลัพธ์ด้านพฤติกรรม: กลุ่มแกนนำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคเพิ่มขึ้นจาก 54.28 เป็น 58.27 คะแนน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) กลุ่มแกนนำนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 45.56 เป็น 49.38 คะแนน ซึ่งแม้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .165$) แต่มีแนวโน้มพัฒนาในทิศทางบวก

(4) ผลลัพธ์ด้านดัชนีลูกน้ำยุงลาย: ค่าดัชนีบ้าน (House Index: HI) ลดลงจาก 32.83 เป็น 17.68 (ลดลงร้อยละ 46.2) และค่าดัชนีภาชนะ (Container Index: CI) ลดลงจาก 7.38 เป็น 4.50 (ลดลงร้อยละ 39.0) โดยค่า CI ลดลงต่ำกว่าเกณฑ์เสี่ยงสูง (< 5) ได้สำเร็จ แม้ดำเนินการในช่วงฤดูฝนที่มีแหล่งน้ำขังเพิ่มขึ้น

(5) ความพึงพอใจ: ทั้งแกนนำนักเรียน ($\bar{X} = 10.75$, $SD = 1.06$) และแกนนำชุมชน ($\bar{X} = 11.82$, $SD = 0.88$) มีความพึงพอใจต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก

สรุปและข้อเสนอแนะ : รูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำนักเรียนร่วมกับแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถเพิ่มความรู้อุปกรณ์เปลี่ยนพฤติกรรม และลดค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกสำคัญคือการใช้นักเรียนเป็น 'ตัวเชื่อมชุมชน' ที่สามารถเข้าถึงครัวเรือนและกระตุ้นผู้ปกครองได้ดีกว่าการรณรงค์โดยเจ้าหน้าที่เพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตาม ค่า HI ยังคงสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (≤ 10) ซึ่งต้องอาศัยความต่อเนื่องในการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ น้ำขาดแคลน ร่องระบายน้ำอุดตัน และบ้านร้างในพื้นที่ ควรขยายผลรูปแบบนี้ไปยังหมู่บ้านที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน และศึกษาผลลัพธ์ระยะยาวอย่างน้อย 6-12 เดือน

คำสำคัญ : โรคไข้เลือดออก, การมีส่วนร่วมของชุมชน, แกนนำนักเรียน, วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, ดัชนีลูกน้ำยุงลาย